

TOVÁBB SZÜKÜL A DEMOKRATIKUS AKARAT MOZGÁSTERE¹

Az új választási rendszert kevesen védik annak vélt vagy valós érdemei alapján. Nem találkozunk olyan állásponttal, miszerint valós problémák megoldásának szándéka indokolja a vitatottabb változtatásokat. Mivel az új választási törvények a pozitívumaik alapján nem védhetőek, a legerősebb, rendszeresen hangoztatott érv mellettük az, hogy nem ártnak, különösen nem olyan mértékben, mint kritikusai állítják. Az ennek alátámasztására felhozott legfontosabb érv, hogy a kormánypártnak kedvező választókerületi határoktól kezdve az Alkotmánybíróság által jelenlegi formájában megsemmisített önkéntes regisztrációig minden vitatható elem fellelhető más demokratikus rendszerekben is. Amennyiben az új választási rendszer nem felel meg a legalapvetőbb demokratikus normáknak, úgy például az Egyesült Államok sem demokrácia.

Ez azonban nem érinti a lényegét: a választási rendszer jogosan vitatott elemei súlyosan csorbítják egy eleve gyenge, fiatal rendszer demokratikus minőségét; még akkor is, ha a választási rendszer nem zárja ki, hanem csak jelentősen nehezíti a demokratikus akarat érvényesülését. Lényeges emellett, hogy nem szabad a választási rendszer változtatásait a teljes politikai keretrendszer változtatásaitól elkülönítve elemezni. Minden demokratikus rendszernek vannak Achilles-sarkai: olyan gyenge pontjai, amelyek a demokratikus elvek érvényesülését gátolják. Ezek rossz hagyományokból, nehezen változtatható konceptuális hibákból vagy pedig – mint Magyarországon – egyoldalú érdekérvényesítésből eredhetnek. Amíg jól működik egy demokrácia, addig a gyenge pontokkal szemben áll számos ellensúly, amelyek az előbbieket káros hatását fékezik.

Amikor kormánypárti politikusok vagy elemzők a választási rendszer változtatásait védik nemzetközi példákkal, rendszerint ilyen Achilles-sarkakra hivatkoznak. Ezzel az érveléssel azonban többek között az a probléma, hogy nem egy-egy, hanem nagyon sok, a demokráciát súlyosan érintő területen hozzák fel negatív változások védelmében (és indoklása helyett). Ez egyúttal azt jelenti, hogy számos, már korábban is gyengén teljesítő ellensúly párhuzamosan kerül leépítésre. A kormány hivatalos és nem hivatalos képviselői lényegében kimazsolázzák a demokratikus világ országainak legrosszabb gyakorla-

tait, és egységes rendszert alkotnak belőlük, mintha a demokratikus rossz gyakorlatok mintaállamává szeretnék tenni Magyarországot.

A rossz gyakorlatok átültetése nem öncél, hanem a hatalommegőrzésre irányuló törekvések járulékos eredménye. Mindazonáltal, lényegét tekintve kritikus mértékben van hatással a magyar demokrácia minőségére. A változások összességének megítélése érdekében el kell vetni a jelen esetben értelmetlen „demokrácia vagy nem demokrácia” kérdésfelvetést. Ha ehelyett abból indulunk ki, hogy a demokrácia egy skála, amelynek egyik elméleti végpontja a totalitárius diktatúra kiteljesedése, míg a másik vége a demokratikus nirvána, akkor a skálán történő elmozdulásra érdemes odafigyelni. Nyilvánvalóan nagyon távol esünk a totalitárius végponttól. Mindazonáltal tény, hogy miközben általában a demokratikus világ megfontoltan, de mégis a skála demokratikus vége felé mozdul, ha egyáltalán mozdul, mi ellenkező irányba tartunk.

Nem véletlen, hogy ha összevetjük a változtatások legkritikusabb elemeit, akkor olyan országokkal találjuk a legtöbb hasonlóságot, ahol a modern demokrácia nyugati viszonylatban – tehát még a demokratikus kereteken belül – igen nagy hiányosságokkal küzd. A magyar államigazgatás és politika intézményes keretei például sok tekintetben arra az ötödik köztársaságbeli francia rendszerre kezdenek leginkább hasonlítani, amelyet a demokratikus rendszer vélt és valós hiányosságait ellensúlyozandó hoztak létre 1958-ban. Itt az elhúzódozó alkotmányos válságra az alkotmányozó atyák szerint az adekvát választ egy kevésbé demokratikus rendszer kiépítése jelenthette. Ennek fényében az új alkotmány a demokratikus világban példátlan végrehajtói túlhatalmat eredményezett, amely szerencsétlen módon fonódik össze a túlzott centralizációval. A közigazgatásban folyó politikai tisztogatás védelmében előszeretettel hivatkoznak magyar kormánypárti vélemények a választásokat követő, divatos és legitimnek tekintett tömeges közigazgatási személycserékre az Egyesült Államokban, figyelmen kívül hagyva, hogy noha eme gyakorlat szerencsésnek nem tartható, azért a demokrácia működését tekintve ellensúlyozza a hatalmi ágak elválasztásának a magyarországinál jelentősen erősebben alkalmazott elve.

A következőkben elsősorban a választási rendszer néhány kiemelt, visszas elemét fogom röviden elemezni, de az írás végén még egyszer visszatérek az alapvető gondolatra: önmagában is aggasztóak az egyes, a demokratikus kereteket érintő változtatások, de különösen ijesztővé csomagban válnak. A módosítások összességéből egyértelművé válik, hogy az egyes változtatások nem pusztán rosszul koncipiált közpolitikai intézkedések, hanem egy, a demokratikus rendszer aláásását célul kitűző stratégia részei.

AZ ÚJ VÁLASZTÁSI RENDSZER

Okkal visszatetsző számos kritikus számára, hogy a választási eljárás tervezett, illetve az országgyűlési és önkormányzati választási rendszerek korábban elfogadott lényegesebb módosításait semmilyen ponton nem a valós hiányosságok javítása, a demokratikus rendszer fejlesztése motiválta, hanem kizárólag a kormányzó párt hatalmi érdekei. A demokratikus verseny szemszögéből ez épp annyira indokolható, illetve védhető erkölcsileg, mintha egy sportág szabályait egy versenyző írná, és nem az általános teljesítmény elismerése, hanem a saját érényei leghatékonyabb érvényesítése érdekében alakítaná azokat. Onnantól fogva a sportteljesítmény kevésbé számít, mint ahogy a választások eldöntésében is kevésbé lesz releváns, hogy hányan szavaznak a Fidesz ellen.

Már két évvel ezelőtt kifejtettem ezen folyóirat oldalain² a várható új választási rendszer célját: a lényeg, hogy a Fidesz még a 2010-es szavazatainak jelentős részének valószínűsíthető elvesztése mellett is vezető kormányzó erő tudjon maradni. A többségi elem hangsúlyossága miatt a magyar választási rendszer eddig is torzította a pártpreferenciák szerinti választási eredményt. Ennek köszönhetően 1994-ben az MSZP a listás szavazatok mindössze 32,98%-a mellett abszolút többséget, a mandátumok 54%-át szerezte meg.

A Fidesz stratégiai pozíciója ma leginkább az akkori baloldali tömegpárt helyzetére hasonlít; csak a pártpolitikai paletta másik oldalát, azaz a jobbközép terefelet dominálja többé-kevésbé sikeresen egy erősen töredezett baloldali ellenzékkel szemben. Ám a rendszer most úgy van kitalálva, hogy potenciálisan még 33%-os arány sem kell az abszolút győzelemhez. Egyfelől azért, mert az egyéni mandátumok aránya az összes parlamenti mandátum 45%-áról 53%-ára emelkedett az új rendszerben.

Ráadásul egy nagy párt számára könnyebben meg is nyerhetők az egyéni mandátumok a második, a kis pártok közötti koordinációt lehetővé tevő forduló

elmaradása miatt. Ha az ellenzék nem képes összefogni a Fideszszel szemben – amit egyébként megnehezítene a Jobbik várható erős szereplése Észak-Kellet-Magyarországon –, akkor a jelenlegi kormánypárt egy 30%-os, sőt, adott esetben még alacsonyabb aránnyal is megnyerheti a választást, mindaddig, amíg önmagában egyik ellenzéki erő sem erősebb jelentősen a Fidesznél (amint majd látjuk, a választókerületek határai miatt nem elég egyszerűen erősebbnek lenni). E tekintetben is különösen informatív az MSZP 1994-es szereplése: a szavazatok akkori eloszlása, de az új rendszer szerint (a választókerületek új határait nem figyelembe véve) ugyanilyen eredmény mellett jelentősen magasabb, 60% feletti lett volna az MSZP mandátumainak száma, azaz közel kétszer annyi mandátuma lett volna a leendő kormánypártnak, mint amennyi egy arányos választási rendszerben járt volna pusztán listás eredménye szerint.

Egy lényeges tekintetben azonban még jobb helyzetben lesz a Fidesz. Ahogy számos kritika, legfőképpen Szigetvári Viktor, Tordai Csaba és Vető Balázs,³ valamint Karácsony Gergely⁴ vonatkozó kutatásai kimutatták, a kormánypártok a választókerületek határait úgy rajzolták meg, hogy a korábbihoz képest kevesebb Fidesz-szavazó kelljen egy kormánypárti egyéni mandátum elnyeréséhez. Azaz adott számú Fidesz-szavazó a korábbihoz viszonyított arányosabb eloszlás mellett több egyéni mandátumot hoz majd a Fidesznek, mint korábban. Szigetváriék az új kerületi határokat korábbi választási eredményekkel vetették össze, és arra jutottak, hogy a Fidesz a szavazatok 2002-es és 2006 megoszlása mellett több mandátumot szerzett volna az új határokkal, mint az akkor érvényben lévőkkel. A választókerületek pártpolitikai érdekből történő manipulációja, a „gerrymandering” természetesen nem magyar találmány, de eddig hazánkra nem volt jellemző ez a gyakorlat (bár az egyéni kerületek közötti népességi egyensúlytalanságok szintén súlyos problémát jelentettek).

Fontos kiemelni, hogy Magyarországon, ahol a választók elsőprő többségénél a pártpreferencia határozza meg az egyéni jelöltekre leadott voksok sorát, eleve kétes értelmű az egyéni mandátumok szükségessége, hiszen végeredményben nem a személyes képviselőt erősítését szolgálja, hanem a leg-erősebb pártok parlamenti felülreprezentációját. Nem véletlen, hogy a korábbi állampárt – bár nem az 1990-es, de az 1994-es eredményt helyesen előre-vevítve – kedvezőnek ítélte maga számára ezt a rendszert. Az egyéni mandátumok melletti döntés szokatlan volt a demokratizálódó régióban, de demokratikus szemmel védhető, még ha szerencsétlen

megoldás is a képviseleti hatékonyság tekintetében⁵. Az EU-10-ben Magyarországon kívül csak Litvániában van még vegyes, arányos és többségi elemeket ötvöző rendszer, különben minden országban arányos választási rendszert találunk, ami az újonnan demokratizálódó országokban a társadalmi pluralitás erősebb megjelenésére adott lehetőséget, szemben a magyar rendszerrel, ahol a pártrendszer gyorsan vált viszonylag kevés szereplőssé és meglehetősen exkluzívá. Az első szabad, 1990-es választást követően egészen 2010-ig mindössze egyetlen új párt jutott be a Parlamentbe. Ennek oka azonban nem az establishment-pártokkal való nagyfokú elégedettség volt, hanem jelentős részben a választási rendszer kis pártokat büntető struktúrája, valamint az induláshoz szükséges ajánlások nemzetközi hasonlatban szélsőségesen magas mértéke volt, amire alább még kitérek.

Számos érv szólna amellet, hogy a magyar rendszernek inkább az arányosítás irányába kellett volna haladnia. Olyannyira, hogy a kormánypárt nevében nyilatkozó politikusok épp azzal védtek az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvényt – a tények látványos meghazudtolásával –, hogy az éppen ebbe az irányba jelent elmozdulást. Az említett 2008-as Magyar Választáskutató Panel több ezer fős reprezentatív mintájában a válaszadók majd 40%-a azt nyilatkozta, hogy nem tudja, ki az egyéni képviselője.⁶ Mivel ez nem tesztkérdés volt, indokolt lenne abból kiindulni, hogy ennél jóval többen nem ismerik az egyéni képviselőjüket, az pedig biztosra vehető, hogy még a képviselő nevét ismerő emberek jelentős többsége sem tud szinte semmit az illető képviselőről – a párthovatározásán kívül. Az utóbbi az a releváns információ, amely alapján a polgárok döntenek.

Ennek tükrében a valódi arányosítás indokoltnak tűnt volna, de az egyéni mandátumok súlyának növelése csak egy érdeket szolgál: ama kormányzópártét, amely akkor is jó eséllyel számíthat az egyéni mandátumok döntő többségének megnyerésére, ha a listás eredménye jelentősen 50% alá esik, tehát egy valóban arányosított rendszerben aligha tudna koalíciós partner nélkül újrázni.

Az önkéntes regisztráció természetesen ugyanabba a modellbe illik, mint a többi változtatás. Terjedelmi korlátokra tekintettel ennek bemutatását mellőzöm, különösen azért, mivel számtalan jó elemzés született a témában (lásd különösen Karácsony Gergely „Miért aljasság a regisztráció?” című sorozatát).⁷ Amint a legtöbb egyéb területen, itt is nagyon erősen sántítanak a külföldi példák. Egyfelől a nemzetközi példák mit sem változtatnak azon, hogy az európai sztenderd szerint az eddigi magyar gyakor-

lat a normalitás: a polgároknak alapvető joga a választáson való részvétel külön akadályok nélkül. Ezt a jogot például a testi és értelmi fogyatékosok esetében súlyos és elfogadhatatlan mértékben korlátozta a magyar politikai konszenzus. De most egy politikai szereplő – bár kisebb mértékben, de mindenkit érintően – kívánta nehezíteni a részvételi jog érvényesítését egy felesleges akadály beiktatásával: az automatikus regisztráció eltörlésével, illetve annak megkövetelésével, hogy aki szavazni szeretne, az adminisztratív úton előre jelezze vonatkozó szándékát az államnak

A jelenlegi formájában alkotmányellenesnek nyilvánított és megsemmisített akadályozás elsődleges célja az volt, hogy a politikában egyre inkább csaldottak növekvő rétegét távol tartsa a szavazóurnától. A politikailag tudatos és elkötelezett polgárok ugyanis, akik aránylag felülreprezentáltak a kormánypárt támogatói körében, korán eldöntik, hogy részt vesznek a választáson, és ennek érdekében időben regisztráltatják magukat. Azok a polgárok azonban – és ez a csoport immár a választókorú polgárok nagyjából felét teszi ki –, akik csaldottak a politikában, gyakran csak a kampány vége felé tudják rávenni magukat arra, hogy az aktuális kormányban való csaldottságuknak szavazás formájában adjanak hangot. Ők jelentősen kisebb eséllyel regisztrálnának.

A kormánypárt pozíciójának féltésén kívül nem merül fel más érv a regisztráció követelménye mellett. A Fidesz nem csak az 1994-es választás tanulságait vonta le, hanem a 2002-esét is, amikor egy csendes, a közvélemény-kutatásokban meg nem jelező tömeg temette maga alá az akkori kormánypárt sokak által biztosnak ítélt újrázási kísérletét. Ennek a kritikus, részben bizonytalan és későn döntő csoportnak egy jelentős része 2014-ben nem vehet majd részt a választáson.

Összességében tehát a kérdés az, hogy az új választási rendszer demokratikus-e? Jóval kevésbé, mint az előző rendszer, de – a torz szabályok ellenére, az adminisztratív akadályok leküzdése után – elvileg szabadon választhatnak a polgárok, és a következő Országgyűlés összetételét az ő döntésük fogja megszabni. Az új szabályok ugyanakkor egyértelműen csökkentik az összefüggést a polgárok demokratikus választása és az Országgyűlés összetétele között, ami sérti a demokráciát, de a kritikus összefüggés nem teljesen számolódik fel. A korábban alkalmazott sportmetaforával élve: a Fidesz, mint a versenyfutás résztvevője, szabályozója és várhatóan bírja is, olyan szabályt alkotott, hogy a többi versenyzőnek ballasztot kelljen cipelnie a versenyben. Nem kizárt egy másik versenyző győzelme, de a verseny kevésbé fair.

Ha további, a kormánypártnak kedvező változtatások vagy adott esetben törvényellenes beavatkozások révén a szabad választás lehetősége csökkenne, vagy annak eredménye súlyosan eltorzulna, akkor még a demokráciát meghatározó határok fluid jellege ellenére is könnyen kicsúszhatunk abból a rendszerből, amit a nyugati világban általában a modern képviseleti demokrácia alatt értenek. Ennek prognosztizálására a szerző elemzői képessége már nem terjed ki, de induljunk ki abból, amit sokan gondolnak erről: ez Magyarországon, az Európai Unióban stb. nem lehetséges.

A választókerületi határok kapcsán el kell ismereni, hogy például az Egyesült Államokban ennél sokkal durvább manipulációt is megenged magának a politika. Több államban is nyíltan alkotnak olyan választókerületi határokat, amelyek minimális területi összefüggést sem mutatnak, és amelyek abszurd formája csakis politikai szándékkal magyarázható. Amerikában egyre több megválasztott kongresszusi képviselő válik majdhogynem legyőzhetetlenné. Éppúgy, mint nálunk, aligha állítható, hogy ez a fejlemény a demokratikus akarat érvényesülésének kedvezne. Más országokban, így például Franciaországban is politikai eszköz az egyéni körzetek határainak átrajzolása. Sőt, a Fidesz némi önkorlátozást is mutatott a kérdésben, amikor legalább a megyehatárokhoz kötötte magát, és nem próbálta például a még kialakítandó járási határokhoz igazítani a választókerületeket. Az utóbbiakat akkor ama célt szem előtt tartva tervezhette volna, hogy még kevesebb szavazattal tudjon egyéni körzeteket nyerni. Ám akárhogy is nézzük, a „mások még csúnyábban űzik”, vagy „lehetett volna rosszabb is” pont ugyanolyan jó érvek a választójog csorbitása mellett, amennyire erős morálisan a „más is rabol bankot” érv egy bankrablótól.

Ez éppúgy igaz az önkéntes regisztrációra, amelynek kapcsán viszont a kormánypárt semmiféle önmérsékletet nem tanúsított, hanem bevezetett egy nemzetközi összevetésben kimagaslóan szigorú rendszert. Kirívóan félrevezető az új regisztrációs rendszer Egyesült Államokhoz történő hasonlítása, három oknál fogva.

Egyfelől azért, mert az Egyesült Államokban nem szövetségű szintű előírás az önkéntes regisztráció, hanem az egyes tagállamok hatásköre, bár jelenleg pusztán egyetlen állam, Észak-Dakota nem követel önkéntes regisztrációt a polgáraitól. A szövetségi állam inkább az elterjedt regisztrációs gyakorlatok megkönnyítését célozta meg az 1993-as országos választói regisztrációs törvénnyel (National Voter Registration Act), amely arra kötelezi a tagállamokat, hogy elsősorban a jogosítvány-kérelem be-

nyújtásakor, illetve egyéb állami szolgáltatások igénybevételekor lehessen egyúttal szavazásra is regisztrálni. Ezen törvény hangsúlyosan az alacsony választási részvétel növelését célozta meg, és egyébként e tekintetben hatásosnak is tűnik, hiszen az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan növekedett a részvétel.⁸ A javasolt magyar szabályozás ezzel szemben inkább gátolni kívánja a demokratikus részvételt, és bizonyára szintén ugyanennyire hatásos lesz e cél megvalósításában.

Másfelől, noha vitatható ugyan az amerikai szabályozás, de a magyarral ellentétben van indoka: nem létezik sem kötelező személyi igazolvány, sem lakhely-nyilvántartás, ami nyilván jelentősen megnehezíti annak ellenőrzését, hogy valaki választásra jogosult-e az adott helyen vagy sem.

Végül pedig nincs indoka annak, hogy pont a választói regisztráció tekintetében az Egyesült Államokról vegyünk példát, ahol az európai országokhoz képest viszonylag alacsony a részvétel.⁹

A VÁLASZTÁSI TÖRVÉNYEK ÉS A „CENTRÁLIS ERŐTÉR”

A választási törvény fontos elem a Fidesz 15-20 éves „centrális erőterének” megvalósításában, de csak egy a „több-biztosítós” rendszerben. A választójog ugyanis a demokratikus részvétel formai, technikai oldala. A választáson való szabad részvételt be kell ágyazni egy olyan komplex keretrendszerbe, amelynek egyik kiemelkedő eleme, hogy a polgárok valós információkat kapnak a politika és a kormányzat tevékenységéről, a közpolitikai intézkedésekről. Lényeges, hogy a polgárok – akár civil szervezetek, akár a média vagy egyéb intézmények révén, akár egyénileg – két választás között is hatást tudjanak gyakorolni a politikára és a közpolitika tartalmára, és ne csak néhány évente egyszer dönthessenek arról, hogy ki kormányozza őket. Fontos továbbá, hogy még a választott hatalomnak is legyenek korlátai, amelyek a hatalmi visszaéléseket, a demokratikus jogok csorbitását stb. kordában tartják. Egy választott parlament és kormány hatalma sem lehet korlátlan, nem terjedhet ki mindenre. Más szóval: a demokráciának elengedhetetlen része a fékek és ellensúlyok rendszere. Végezetül pedig az is lényeges a demokrácia működését tekintve, hogy a választások eredményeként megválasztott kormányzat (itt most feltételezve, hogy a választójog nem torzítja a választói akaratot) a megfelelő alkotmányos korlátok tiszteletben tartása mellett legyen képes a mandátumát gyakorolni. Tehát a fékek és ellensúlyok rendszere nem szolgálhat olyan célt, hogy teljesen gúzs-

ba kösse a demokratikus felhatalmazással bíró kormányt, és ellehetetlenítse annak politikáját.

Az elmúlt két és fél év tapasztalatai alapján mind a négy területen részben külföldi ihletésű, részben hazai kreativitást tükröző legrosszabb gyakorlatok kerülnek kiépítésre. A tömegtájékoztatás sosem volt kellően jó Magyarországon, de a kormányzati félretájékoztatás hagyományának különösen buzgó folytatása most kiegészül a közmédia tájékoztató szerepének leépítésével, valamint az ellenzéki média ellehetetlenítésére vonatkozó széleskörű erőfeszítésekkel. Egy-két kivétellel a kormánypárti média „tájékoztatása” gátlástalan propagandában merül ki, ami jelentős túlmutat a jelenlegi ellenzéki média korábban szintén gyakran szervilis gyakorlatán. Mindez egészpályás támadást jelent a demokráciához szükséges tájékozódási lehetőségek ellen. Míg a kormányzat folyton konzultációkat hirdet, valójában sem az ellenzék, sem a civil szféra véleménye nem épül be a döntéshozatali folyamatokba. Sőt, a parlamenti vita korlátozásával, a képviselők (beleértve a kormánypárti képviselőket) nem megfelelő tájékoztatásával a kormány még a politikájáról alkotott vélemények kifejtését és kialakítását is korlátozza. Az alkotmányos normakontroll átmeneti és részleges, de jelentős mértékű felfüggesztése kiiktatta a fékek és ellensúlyok legfontosabb intézményét, párhuzamosan az összes többi, elvileg fékként működő intézmény semlegesítésével; melynek során általában a kormánypárthoz lojális vezetőket kerültek az intézmények élére.

Ezek a keretek eleve előnytelen környezetet jelentenek a demokratikus részvételi jogok érvényesítéséhez, de a kormány nem bízik az információhiány elegendőségében. Ezért szükséges a választási rendszer oly módon történő manipulációja, hogy az ellenzéki számára a győzelem elérése jelentősen megnehezüljön. Azt kizárni azonban végképp csak a demokratikus rendszer felszámolásával lehetne, ami egyelőre nem történt meg. Viszont a 2014-es választás kimenetelétől függetlenül a „centrális erőternek” marad egy vészforgatókönyve is: a sarkalatos törvények és az ellensúly-funkciót betöltő intézmények fideszes vezetőinek bebetonozása biztosítja, hogy egy esetleges kormányváltás esetén az ellenzékben levő Fidesz jelentős mértékben tudja korlátozni a kormány munkáját. A kormányváltás lehetőségének csökkenése és egy új kormány mozgásterének korlátozása súlyosan csökkenti a demokratikus döntéshozatal lehetőségét Magyarországon. A magyar demokráciának immár számos Achilles-sarka van, de a centrális erőter stratégiai megvalósításának is van

egy kiemelkedő gyengéje: a választási törvények úgy tudják a leginkább elősegíteni a Fidesz 2014-es esélyeit, hogy a rendszer többségi elemének nagyobb hangsúlyával egyúttal megkönnyítették a jövőbeni kétharmados győzelmek lehetőségét. Lehet, hogy nem 2014-ben, de előbb-utóbb ez nyithatja meg a számtalan demokratikus hiányosság megoldásának lehetőségét.

JEGYZETEK

1. A kézírás lezárását követően az Országgyűlés elfogadta a választási eljárásról szóló törvényt is, de az előzetes regisztrációt az Alkotmánybíróság egy, a köztársasági elnök által kezdeményezett vizsgálat keretében 2013. január 4-én alkotmányellenesnek minősítette, és megsemmisítette. Rogán Antal, a Fidesz frakcióvezetője kijelentette, hogy a 2014-es választásoknál nem lesz regisztráció. Új törvénytervezet később lesz, és legalábbis nyitva maradt annak lehetősége, hogy a kétharmados kormánytöbbség későbbi választásokra vonatkozóan beiktat egyfajta regisztrációt. Egyelőre a helyzet túl bizonytalan ahhoz, hogy prognosztizálni lehessen a Ve. konkrét elemeit illetően, úgyhogy az írás kisebb, a lapszám lezárása időpontjának megfelelő nyelvtani igazításoktól eltekintve megmaradt eredeti formájában. A választási rendszernek egyébként is csak az egyik eleme a regisztráció; az elemzés tágabb kérdéskört vizsgál
2. „Választási rendszer” – SZIGETI Péter – SZOBOSZLAI György – KOVÁCS László etc., *Fundamentum*, 2010/4, 53–84.
3. SZIGETVÁRI Viktor – TORDAI Csaba – VETŐ Balázs: Túl a demokrácián – Az új országgyűlési választási rendszer modellje, http://hazaeshaladas.blog.hu/011/11/25/tul_a_demokracian_az_uj_orzaggyulesi_valasztasi_rendszer_modellje_2_resz
4. KARÁCSONY Gergely – MÉSZÁROS János – RÓNA Dániel: Magyar Választáskutatási Panel 2008. Dokumentáció és ábratár. Magyar Választáskutatási Program, 2008, http://www.valasztaskutatas.hu/eredmenyek/kutatas-jelentesek/rkkutjel/mvp_2008_12_15opt2-pdf/view
5. Lásd pl. G. Bingham POWELL JR.: *Elections As Instruments of Democracy: Majoritarian and Proportional Visions*, Yale University Press, 2000.
6. Lásd KARÁCSONY – MÉSZÁROS – RÓNA, 2008. (4. vj.).
7. Lásd: <http://karacsonygergely.blog.hu/>
8. Lásd: http://elections.gmu.edu/voter_turnout.htm
9. Lásd: http://elections.gmu.edu/voter_turnout.htm